

Предизвестената пандемия, за която не бяхме подготвени

Ива Манова

Abstract: The Pandemic Foretold We Were Not Prepared for (Iva Manova). On May 4, 2020 Italy begins a phased reduction in the severity of the measures that were taken to combat the spread of COVID-19. The details of the strategy for organizing social and economic life after the end of the total quarantine are still to be specified. However, some general guidelines are known because they have been discussed for weeks. The fight against the virus is not over at all and yet its first phase, that of total crisis, is coming to an end, and a new phase, the so-called “Phase 2,” begins. With the start of Phase 2 in Italy, the time for conclusions is coming – not final but initial and yet conclusions. The most terrible balance that has to be done is the one of victims. Nearly 27,000 victims since the beginning of the pandemic in Italy. How will the families – tens of thousands of families – of these victims continue to be part of society? This is a first question that needs an answer. A further question is about responsibility. Structures and officials who have failed to respond on time, underestimating the risk, must be held responsible. However, there is a major omission for which no one can pass the blame to others. Humanity has not learned its historical lessons; it ignores the warnings about the threat to the future (scientists have been warning for years that a pandemic like the present is not only probable but sure) and is unable to comprehend something as banal as the fact that on earth everything is connected. Therefore, the first part of the article is dedicated to the analysis of the current situation in Italy, while the second part discusses the question of the fate of our planet as our common shared responsibility.

От 4 май 2020 г. в Италия започва поетапно намаляване строгостта на мерките, които бяха взети за борба с разпространението на коронавирусната болест 2019 (COVID-19). Ще бъде вдигната строгата забрана за излизане от къщи, поради която в продължение на два месеца шейсет милиона италианци на практика бяха затворници в домовете си. Все още не са уточнени детайлите на стратегията за организирането на социалния и икономическия живот след края на тоталната карантина. Някои общи насоки обаче са известни, защото се обсъждат от седмици. Знае се, че вдигането на карантината ще стане постепенно, т.е. че различните видове производства и сектори на икономиката ще се „отварят“ един по един (някои производства ще получат разрешение да стартират още от 27 април). Сред мерките, които се обмислят, са насърчаването на работата от къщи (т.нар. smart working), както и на работата на смени, за да не се получават струпувания на хора в пиковите часове.¹ Планира се определени болници да се запазят само за пациенти с COVID-19 и да се създадат центрове, където

¹ Ще се следват най-общо инструкциите за организация на работните места, дадени от Европейската агенция за безопасност и здраве при работа. Вж. COVID-19: Back to the workplace - Adapting workplaces and protecting workers, [https://oshwiki.eu/wiki/COVID-19: Back to the workplace - Adapting workplaces and protecting workers](https://oshwiki.eu/wiki/COVID-19:_Back_to_the_workplace_-_Adapting_workplaces_and_protecting_workers) [посетен на 25.04.2020].

да бъдат изолирани пациенти, дали положителна проба за вируса причинител на болестта.² Обсъжда се въпросът за въвеждане на електронни гривни или на мобилно приложение,³ който гражданите да инсталират на телефоните си, така че да се следят движенията им. Поради деликатния характер на въпроса, той няма да се реши с правителствен декрет, а ще бъде дискутиран в Камарата на депутатите и Сената и евентуалното въвеждане на някое от споменатите средства ще бъде санкционирано със закон. Учениците, с изключение на зрелостниците, ще се завърнат в класните стаи от есента, а междувременно ще се търсят начини да се спаси летният туристически сезон.

В началото на месец март всички я сочеха пръст, но скоро други държави настигнаха и задминаха Италия по брой на потвърдените случаи на заразени. По брой на жертвите тя остава сред най-тежко засегнатите, но дори и по този показател отстъпи първото място. Днес положението в Италия най-сетне изглежда овладяно. „Центровете за спешна помощ в Бергамо са празни“ – вече цяла седмица вестниците излизат с подобни заглавия; същите центрове, където доскоро пациентите бяха настанявани в коридорите, а линейките се редяха отпред на опашка – персоналът не смогваше да ги разтовари, докато от другата страна се низеха военни камиони, които извозваха трупове на починалите. На фона на обнадеждаващите новини, властите обмислят стратегия за дългосрочна борба с пандемията. Както и в началото на пандемията, така и сега Италия върви една крачка пред другите европейски страни, в които разпространението на заразата започна по-късно. И както и в началото, така и сега вероятно ще бъдат допуснати грешки; решенията ще се търсят в ход, а другите европейски страни ще имат около две седмици време да се учат от грешките на Италия.

Борбата с вируса изобщо не е завършила. И все пак завършва един етап, етапът на тотална криза, и започва нов – така наречената „Фаза 2“. С настъпването на „Фаза 2“ в Италия идва и времето за равносметки – съвсем не окончателни, а първоначални, и все пак равносметки. Макар да има толкова много неизвестни около вируса причинител на пандемията; макар да е толкова трудно и дори невъзможно да се предвиди какво предстои, някои изводи вече се открояват ясно.

Най-страшната равносметка, която трябва да бъде направена, е на жертвите. Близо 27 хил. жертви от началото на разпространението на COVID-19 в Италия (и които поне засега продължават да нарастват средно с 400 на ден). На сайта на италианското Министерство на здравеопазването огромната част от тях не влизат в графата „починали от COVID-19“, а в „починали пациенти с COVID-19“. Едва няколко процента са класифицирани като „починали от COVID-19“. Междувременно обаче бяха публикувани статистически данни, които доказват, че в огнищата на заразата в Северна Италия става дума за истински смъртоносна епидемия. Данните са на Националния статистически институт (ISTAT) и отразяват увеличението на смъртните

² Вж. репортажа от откриването на специализираното отделение на Националния институт по инфекциозни болести „Ладзаро Спаланцани“ в Рим: http://www.salute.gov.it/portale/news/p3_2_1_1_1.jsp?lingua=italiano&menu=notizie&p=dalministero&id=4598 [посетен на 25.04.2020].

³ Правителството се спря на мобилно приложение, наречено „Immunì“ (букв. „здрав, незасегнат“ или „имунизирани“), чието използване няма да е задължително, а крайно препоръчително. Идеята е да бъде инсталирано от 60 % от населението. То не използва сателитно проследяване, а е базирано на технологията Bluetooth. Алтернативата са електронните гривни, при които изглежда, че е по-лесно да се гарантира сигурността на данните. Вж. напр. „App, braccialetti e spostamenti limitati per chi non vuole essere tracciato: le ipotesi per la ‘Fase 2’“, Il dubbio, 20.04.2020, <https://www.ildubbio.news/2020/04/20/app-braccialetti-e-spostamenti-limitati-per-chi-non-vuole-essere-tracciato-le-ipotesi-per-la-fase-2/> [посетен на 25.04.2020].

случаи за периода 1 март – 4 април 2020 г. по общини. Изнесени са данни за 1689 общини, в които увеличението в броя на случаите в сравнение със стойностите за същия период на 2019 г. е с поне 20%, като в някои населени места то е с 500, 800, дори над 1000%.⁴

Така че първият факт, с който италианското общество трябва да се справи – да го осмисли, изстрада и преодолее – е фактът на жертвите, тежестта от загубите на човешки животи, която е дори още по-голяма, поради това че става дума за хора, отишли си в самота, прекарвали последните си дни и седмици във физическо страдание, но и в изолация. Близките на починалите не са могли да се простят с тях, не са могли да ги изпратят и да присъстват на погребенията им. Ако карантината, изолацията, която преживяваме в момента, е изпитание за душевното здраве и за спойката на обществото, какво по-голямо изпитание трябва да е подобен опит. Как ще продължат да бъдат част от обществото семействата – десетките хиляди семейства – на тези жертви? Това е първият въпрос, на който италианското общество (и за съжаление не само то), трябва да си отговори.

Вторият въпрос е за отговорността. Предстои да се търси отговорност на структурите и длъжностните лица, които не са реагирали навреме, не са следвали протокола за случаи на пандемия и като цяло са подценили риска. Техните грешки струват човешки животи, които са можели да бъдат спасени. Тепърва предстои да се подават сигнали, да се сезират прокуратури, провеждат разследвания и завеждат процеси. В крайна сметка може би ще има, а може би няма да има длъжностни лица, които да понесат отговорност за проявена престъпна небрежност, за трагедиите на хилядите жертви и техните семейства. Поне част от истината за продължилото цял месец бездействие на компетентните власти (след като на 30 януари 2020 г. СЗО обяви епидемията от новия коронавирус за извънредна ситуация в областта на общественото здравеопазване от международно значение), за неспазването на съществуващия още от 2006 г. Национален план при пандемия, обаче ще излезе наяве.⁵ Впрочем забавяне и объркване имаше и на ниво ЕС. Закъсня прилагането на Решение № 1082/2013/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 22 октомври 2013 г. за сериозните трансгранични заплахи за здравето,⁶ като създадената с това Решение „система за ранно предупреждение и реагиране“ (СРПР) очевидно не проработи навреме.

Дори в Италия и на други места да се намерят конкретни виновни за конкретни пропуски, има обаче голям общ пропуск, за който никой не може да прехвърли вината на другите, който е на всички. И той е, че вече десетилетия наред целокупното човечество проявява престъпна небрежност по отношение на планетата и бъдещето си. Като че ли е нужен еволюционен скок, преодоляването на някакъв недостатък в самата ни човешка природа, за да осъзнаем и да се отнесем отговорно към това, което става

⁴ Вж. данните на сайта на ISTAT (<https://www.istat.it/it/archivio/240401>), както и обясненията и коментарите в пресата, например “Mortalità da Covid-19, durante il picco. Decessi triplicati in Lombardia”, Il Sole 24 ORE, <https://www.ilsole24ore.com/art/mortalita-covid-19-il-picco-decessi-triplicati-lombardia-ADv6VNL> [посетен на 25.04.2020]; “Marzo 2020, l'aumento dei decessi in provincia di Bergamo comune per comune”, Valseriananews, 17.04.2020, <https://www.valseriananews.it/2020/04/17/marzo-2020-laumento-dei-decessi-in-provincia-di-bergamo-comune-per-comune/> [посетен на 25.04.2020].

⁵ “Coronavirus in Lombardia, il Codacons chiede inchieste a tappeto sulle Rsa, anche in quelle della Val Seriana”, Valseriananews, 17.04.2020, <https://www.valseriananews.it/2020/04/16/coronavirus-in-lombardia-il-codacons-chiede-inchieste-a-tappeto-sulle-rsa/> [посетен на 25.04.2020].

⁶ Глава VI, чл. 16 на същото Решение регулира и правилата за използване и защита на личните данни при проследяване на контакти.

около нас. Недостатъците на човешката природа са, разбира се, всякакви, а и аз не съм специалист по еволюционна биология, за да кажа кои характеристики на вида са печеливши или губещи в борбата за оцеляване. Но от гледна точка на интелектуалната история, с която се занимавам, могат да се посочат поне три характеристики или три проблема, които дават основание за лоши прогнози.

Първата такава характеристика или недостатък е, че „Човекът не помни никога нищо; строи винаги наново“. Автор на тази формула е Люсиен Февр, един от основателите на школата „Анали“, и тя е обобщението на работата му като историк. Италианският медиевист Франко Кардини, популярен и в България,⁷ обича да цитира формулата на Февр по различни поводи – от изследванията си върху Бокачо и Черната чума (в книгата „Le cento novelle contro la morte“) до публикациите си върху исляма. Мотото на Февр за ненаучените уроци изглежда приложимо и към днешната ситуация: Хилядолетният опит на човечеството с епидемиите не се оказва много полезен – поне не в първия момент – за справяне със сегашната. Закъснението на реакцията – в Италия, в ЕС и дори от страна на СЗО, особено съпоставена с бързината, с която заразата се разпространява в днешния свят, е наистина удивителна. Изключение тук са държавите, пазещи сравнително пресен спомен от епидемията от ТОРС през 2002-2003 г.⁸ По повод на онази епидемия американският писател Дейвид Куамен, известен с много добре документирани си научно-популярни книги, прави следния коментар: „Сингапур овладя огнището си на ТОРС, както и Пекин, Торонто и Хонконг – три други града, в които има силно управление и контрол и много добра система за обществено здравеопазване“. Но резултатът би могъл да е много по-различен на места, които нямат „нищо общо със Сингапур по отношение на способността за контролиране на вирусна епидемия“.⁹

В скорошно интервю за културната програма на италианското радио (RAI 3) Франко Кардини обърна внимание, че „в антропологичен план“, т.е. що се отнася до човешкото преживяване, „фазите на реакция пред лицето на личните или общите нещастия са едни и същи и се открояват много добре в историята на епидемиите, благодарение също и на това, че велики писатели са разказали за някои от тях: Тукидид за чумата в Атина през V в пр. Хр., Гален за тази в Рим през II в. сл. Хр., Бокачо за Черната смърт, Мандзони за Голямата чума от 1630 г. Тук трябва да споменем и Албер Камю“.¹⁰ Обобщавайки историческите разкази, Кардини откроява следните константи, т.е. едни и същи моменти или етапи на реакция: в началото никой не вярва на заплахата от епидемия, опасността се отрича, защото новините пристигат отдалеч; а когато най-после повярват, че заплахата е истинска, хората започват да търсят виновния: „Допуска се все същата грешка: търси се единственият виновен, а обикновено причините са

⁷ На български език от Франко Кардини са публикувани *Европа и ислямът: историята на едно недоразумение* (2015) и *"Ислямът е заплахата." Лъжа!* (2018).

⁸ При епидемията от тежък остър респираторен синдром (ТОРС или SARS на английски), причинен от вируса SARS-CoV (по-голям брат на SARS-CoV-2, причинителя на COVID-19) са потвърдени 8096 случая на заразени. Броят на смъртните случаи е 774, регистрирани в 17 държави.

⁹ Цитатите са от интервю на Куамен за научно списание от 2013 г.: “David Quammen, Spillover: Animal Infections and the Next Human Pandemic. Reviewed by Abdul-Kareem Ahmed”, *The Yale Journal of Biology and Medicine*, 86 (2013), pp. 107–112. Published online 2013 Mar 12, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3584488/> [посетен на 25.04.2020].

¹⁰ Романът „Чумата“ (1947) на Камю е сред водещите заглавия в класациите на най-продаваните книги в Италия през последните месеци. Още по-добре се представя „Спилоувър“ (2012) на Куамен.

разнообразни и съчетаването им е това, което предизвиква определени ефекти. Вината се приписва на дявола, на злонамерени заразители, на йезуитите, масоните, фашистите, комунистите, докато един ден не се припише на китайците“.

Освен константите, има и променливи. Голяма промяна в сравнение с епидемиите от миналото са бързината и обхватът, с които днес се случват нещата. През 1348 г. на черната чума са й трябвали няколко месеца, за да се разпространи от Централна Азия в Средиземноморието. Днес на вируса вероятно са му били нужни няколко часа, за да пристигне от Китай. Първите заразени са пристигнали веднага, почти в реално време. Но бързо идват и терапиите. [...] Достатъчно е да си спомним за испанския грип от преди само век. Различието между чумата в Атина преди 2500 години и испанския грип от преди век е по-малко в техническо, медицинско, познавателно отношение, отколкото между испанския грип преди сто години и днешния ден“.¹¹

С други думи Кардини разграничава науката и технологията от човека като социално животно. Според него историята разкрива, че човекът винаги реагира и се държи по един и същ начин. И ако днес наблюдаваме различия в сравнение с пандемията от испански грип от преди век, те са свързани с науката и технологията, а не с „психологията“ или „социологията“ на епидемията. Ние сме си същите, като при това дори не сме си научили историческите уроци, а светът около нас се е променил; ние сме го променили, и то толкова бързо, че не сме имали време да се адаптираме към промените.

Дори още по-озадачаващо от това, че не помним, е друго – че не обръщаме внимание на предупрежденията. Защото поне от двацет години учените предупреждават, че пандемия като настоящата е не само вероятна, а сигурна. Когато през 2012 г. Дейвид Куамен¹² публикува книгата си „Спилоувър. Животински инфекции и следващата човешка пандемия“, той я представя по следния начин: „Следващата голяма и смъртоносна пандемия, която ще убие милиони от нас, ще бъде от нова болест – във всеки случай нова за хората. Микробът, който я причинява, ще бъде странен, непознат, но няма да дойде от друга планета. Прогнозите са, че патогенът убиец – най-вероятно вирус – ще се прехвърли в човека от друго животно“. Докладвайки от епицентровете на микробни инфекции по света, Куамен припомня, че ебола, ТОРС и СПИН, наред с други заразни болести, са резултат от преминаването на микроорганизми от животни към хора.

В интервю, което взема за „The Yale Journal of Biology and Medicine“, Абдул-Карим Ахмед поставя въпроса (за който Куамен казва, че му задават непрекъснато) дали не е „погрешно да се създава притеснение относно няколко интересни от научна гледна точка болести, някои от тях нови, но със сравнително слабо въздействие, докато скучните стари болести продължават да наказват човечеството“. „Дори и в случай на следваща зооносна пандемия, нима тя може да се сравнява с проблеми като раковите и сърдечно-съдовите заболявания? Докато някой екзотичен маймунски вирус, колкото

¹¹ Подкаст на интервюто, проведено в предаването „Fahrenheit“ (10.04.2020), на адрес: <https://www.raiplayradio.it/audio/2020/04/FAHRENHEIT-Riti-e-suoni-di-una-settimana-santa-fuori-dallaposordinario-cc0820fb-a1e5-4ff7-bc92-4a4ef6356bb7.html>.

¹² В България авторът е известен със следващата си книга: Дейвид Куомън, *Ебола. Историята на един смъртоносен вирус в природата и сред хората*, София: Вагон, 2015.

и да е интригуващ, би могъл да убие хиляда и петстотин души в някое отдалечено село, броят на хората, умиращи от рак всеки ден в САЩ си оставя същият.“¹³

Отговорът на Куамен е, че е важно да се разбират зоонозите, защото, макар те най-често да са „бутикови“, т.е. причиняващи страдание и смърт на ограничен брой хора в отдалечени зони, могат да бъдат и такива, които убиват милиони. „Ако някой пита защо да обръщаме внимание на ТОРС, който уби само 800 души, един от възможните отговори е, че принципите, които научаваме от него са много важни. Освен това той можеше да е следващият СПИН.“¹⁴ Търсим следващия СПИН, а той ще започне като малко зооотично прескачане. Затова трябва да следим всяко прескачане – защото искаме да разпознаем следващия вирус на СПИН преди 15 милиона души да бъдат заразени и обречени“.¹⁵

И добавя: „Човечеството неизбежно ще бъде жертва на много подобни прескачания. Живеем при такава гъстота на населението и причиняваме такива нарушения в различни екосистеми, че ще продължим да влизаме в контакт с нови вируси. По света има толкова много вируси, че е неизбежно малка частица от тях да са способни да се прехвърлят в хората, да се размножават и да причиняват сериозни заболявания, които да са заразни. Това, върху което можем да въздействаме, е колко лоши ще са резултатите от тези неизбежности. Дали прескачанията ще се превърнат в епидемии и пандемии е нещо, върху което можем да влияем“.¹⁶

Куамен прогнозира, че не биотероризмът, а „природната среда и нещата, които хората правят – да рушат екосистеми и след това да пътуват“ – са факторите, които носят най-голям риск за живота и здравето на всички.¹⁷

Прогнозата на Куамен ни насочва към третия „дефект“ на човешката ни природа, даващ основание за лоши прогнози: неспособността ни да проумеем нещо толкова банално като това, че на земята всичко е свързано; че човекът не е остров, вътре в себе си затворен. През 2015 г. в енциклика, посветена на темата за „защитата на нашия общ дом“, папа Франциск писа: „Трябва да подсилим убеждението, че сме едно цяло човешко семейство. Не съществуват политически или социални бариери и граници, зад които да се скрием, още по-малко има място за глобално безразличие“ (Laudato si' 2015, § 52). В настоящия момент изглежда, че да проумеем този банален факт е равностойно на еволюционен скок, или на, както би се изразил някой вярващ човек, духовно или религиозно обръщане. Еволюционни скокове обаче в природата няма, а за духовните обръщания е известно, че – поне според християнските разбирания – не стават без помощта на божествената благодат. Остава да видим какво може да постигне науката, съвместена с проявите на здрав разум, убеждаване, планиране, ангажираност и добра воля от страна на международната общност, държавите и гражданите.

¹³ “David Quammen, Spillover: Animal Infections and the Next Human Pandemic. Reviewed by Abdul-Kareem Ahmed”, The Yale Journal of Biology and Medicine, 86 (2013), pp. 107–112. Published online 2013 Mar 12, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3584488/> [посетен на 25.04.2020].

¹⁴ Смята се за доказано – и за това става дума и в „Спилоувър“ на Куамен – че вирусът на СПИН се е прехвърлил от шимпанзета към хора в началото на ХХ в. Според данните на СЗО броят на заразените с HIV в днешно време е над 33 милиона души, а средният брой на жертвите на СПИН годишно е над два милиона.

¹⁵ Пак там.

¹⁶ Пак там.

¹⁷ Пак там.